

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО МЕХАНІЗМУ МИСЛЕННЯ ТА УМОВ ЙОГО РОЗВИТКУ В ТВОРЧІЙ КОНСТРУКТОЛОГІЇ

Теоретична стаття, присвячена аналізу особливостей психологічного механізму мислення особистості, наводиться модель структури мислення, яке є багатовимірним системним особистісно-процесуальним психічним утворенням, надається характеристика творчого мислення. У статті розглядаються особливості поєднання процесів пізнання і діяльності в єдиний психологічний механізм мислення та побудовано його структуру як взаємодію зовнішніх (інтерпсихічних) і внутрішніх (інтрапсихічних) умов діяльності особистості.

Ключові слова: *інтерпсихічні та інтрапсихічні умови, творче мислення, динамічна психологічна структура, ієрархія психічних новоутворень, компарація, конекзистенція, особистісно-процесуальна модель мислення.*

Науковою проблемою, про яку йдеться в даній статті, є теоретичне обґрунтування особистісно-процесуальної моделі мислення у вигляді певної структурної схеми, представленої з урахуванням взаємозалежності двох характерних процесів при їх одночасному розгортанні в ході мислєдіяльності: пізнання, як процесуальної характеристики та діяльності, як особистісної характеристики.

Теоретичне та практичне значення вирішення вказаної наукової проблеми полягає у тому, що маючи чітке уявлення про структуру психологічного механізму мислення особистості, можна зробити вибір ефективних форм та засобів його успішного розвитку в контексті творчої конструкторології.

Завданнями статті є здійснити теоретичний аналіз концептуальних підходів, визначити психологічний зміст мислення в цілому та обґрунтувати його структуру, що розглядається як система взаємодії і інтегративного співіснування трьох підсистем: особистості, діяльності і свідомості та є багатовимірним системним особистісно-процесуальним психічним утворенням.

Аналіз теоретичних і емпіричних досліджень з проблеми дослідження психологічного механізму творчої конструкторології та умов розвитку творчих здібностей висвітлює складність теоретико-емпіричного аналізу та співвіднесення таких понять як «особистість», «психологічні умови розвитку», «мислення», «розвиток творчого мислення». Ця складність пояснюється феноменологічністю явища, яке досліджується, активністю предмету та об'єкту дослідження і може бути проаналізована через дослідження психологічного механізму мислення особистості. У зв'язку з цим, а також наявністю різних методологічних підходів, важливим є визначення концептуальних засад такого аналізу. З цією метою вважалось продуктивним застосування положень культурно-історичної традиції вітчизняної психології (Л. С. Виготський, 1996) та розвинутих на цій основі генетичного (Г. С. Костюк, 1988; С. Д. Максименко, 2006; С. Л. Рубінштейн, 1999), діяль-

нісного (О. М. Леонт'єв, 2001; К. К. Платонов, 1986) підходів, а також використання системно-функціонального (І. М. Семенов, 1992, 1998), структурно-функціонального (Й. Лінгарт, 1970), структурно-інтегрованого (В. Ф. Моргун, 2005; М. О. Холодна, 1996), стратегіально-діяльнісного (В. О. Моляко, 2007) підходів, інтерпретаційного методу до аналізу психічних явищ. Вказана методологічна база дозволила здійснити уточнення вище перелічених понять, побудувати теоретичну модель процесу мислення в творчій конструктології.

Особистість, за визначенням сучасних дослідників (Б. Г. Мещерякова, В. П. Зінченко, 2007; та ін.) є усвідомлювана значимість для суб'єкта об'єктів і явищ дійсності, яка визначається тим, в якому зв'язку об'єкт або явище знаходяться з мотивами, потребами, ціннісними орієнтаціями суб'єкта. Традиційно виділяються певні аспекти цієї проблеми, що проявляються у неспівпаданні проявів індивіда, особистості і індивідуальності, що вивчаються в рамках відносно незалежних один від одного біогенетичного, соціогенетичного, персоногенетичного напрямків людинознавства. В обособленні біо-, соціо-, персоногенетичного напрямків проявляється метафізична схема детермінації розвитку особистості під впливом двох факторів – середовища та спадковості [1, с.201].

В рамках культурно-історичного діяльнісного підходу розробляється схема детермінації розвитку особистості [1, с.202], згідно якої властивості індивіду розглядаються як «безособові» передумови розвитку особистості, які протягом життєвого шляху можуть отримати особистісний розвиток. Умови, за визначенням філософської енциклопедії, – сукупність об'єктів (речей, процесів, відносин тощо), необхідних для виникнення, існування або зміни даного об'єкту (що обумовлюється). Поняття «умови» не співпадає з зазвичай вживаними як його синоніми поняттями «середовище», «обставини», «обстановка», «оточення». Умови можуть бути як зовнішніми, так і внутрішніми. Згідно з різними типами законів існують і різні типи умов (структурні, функціональні, каузальні та ін.) (виділення моє – О. К.) [2]. Відповідне розуміння умов склалося у вітчизняній та зарубіжній психології.

Принципово важливою, з точки зору нашого дослідження, є характеристика процесу розвитку особистості та умов його здійснення, наведена Г. С. Костюком. Аналізуючи умови, які формують характер, Г. С. Костюк вказував на всі зовнішні впливи на людину, які відзначаються певною життєвою значимістю, виокремлюючи при цьому виховання [3, с.560]. Враховуючи твердження С. Л. Рубінштейна про взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх умов розвитку здібностей, важливим є його висновок про те, що всі зовнішні умови, впливи на мислення визначають результати розумового процесу, лише відбиваючись через внутрішні його умови, що сформульовано ним як принцип детермінації [4]. Як стверджував Г. С. Костюк, на певному етапі розвитку особистості вступає в силу самовиховання і саморегулювання процесу формування характеру. Ідеальне перетворюється в реальне, стаючи регулятором поведінки. На вищій стадії свого розвитку особистість починає ставити вимоги до себе, до своєї поведінки, що відкриває нові можливості розвитку характеру. Вона стає тією системою, яка сама себе не тільки підтримує, а й удосконалює [3, с. 560]. Таким чином, психологічні умови – це певна сукупність відносин між

генетично зумовленими якостями та внутрішньо детермінованими зовнішніми впливами, які є необхідними для виникнення, існування або зміни психічних утворень індивіда, внутрішнім джерелом його особистісного розвитку.

Розкриваючи психологічну природу мисленнєвого процесу С. Л. Рубінштейн (1958, 1999), та його учні А. В. Брушлінський (1979), К. А. Абульханова-Славська (1987) вказували на те, що мислення відображає буття в його зв'язках і відносинах, в його багатообразних опосередкуваннях [4–6]. Реальний мисленнєвий процес, зберігаючи специфіку мислення, завжди вплетений в загальну тканину цілісного психічного життя, реально наданий у зв'язках і взаємопроникненні з усіма сторонами психічної діяльності: з потребами і почуттями, з вольовою активністю і цілеспрямованістю, з наочними образами-уявленнями і з словарною формою мови [4]. А. В. Брушлінський (1979) виводить одним із критеріїв продуктивного мислення здатність до розумового прогнозування, де показує нерозривний взаємозв'язок між наслідуванням, неперервністю психічного розвитку та прогнозуванням. Основним принципом будь-якої діяльності, і в цьому контексті, мислення, А. В. Брушлінський називає неперервність (недиз'юнктивність) цього психічного процесу. Це дає змогу стверджувати про неможливість розділу мислення на репродуктивне та продуктивне [5].

Великий цикл досліджень мислення, проведений психологами під керівництвом С. Л. Рубінштейна, дозволив у психології визначити в якості основних поняття аналізу та синтезу, що виступають у конкретному процесі вирішення завдань в різних і різноманітних формах. З точки зору С. Л. Рубінштейна, джерелом творчого мислення, що центральною ланкою досліджень творчої конструкторології, є проблемна ситуація, тобто конфлікт між тим, що дано, і тим, що необхідно досягти. Розумовий процес починається з аналізу проблемної ситуації, в ході якого вирішує задачу людина, розчленовує цю ситуацію на дане (відоме) і пошукове (невідоме). Після того, як зроблений первинний аналіз проблемної ситуації, після того, як сформульовано задачу, подальший процес її рішення полягає у співвідношенні умов завдання до її вимог, у відображенні людиною умов і вимог через їх співвідношення між собою. Отже, аналіз – виокремлення умов – здійснюється через синтез, через акт їх співвіднесення до вимог. Такий підхід до процесу вирішення дозволив С. Л. Рубінштейну оцінити різні форми аналізу, які використовуються в кібернетиці при створенні різних типів автоматів. Він виокремлює дві такі форми. Перша – фільтрація – виражається в послідовному відсіванні того, що не виправдало себе, в пробах, варіантах рішення задачі. Друга форма – компарація – полягає в співвіднесенні тієї чи іншої проби з певним еталоном, з тим, що необхідно знайти і досягти. При цьому змінюється сама структура дії. Остання форма аналізу є більш прогресивною [206]. Як показали теоретичний аналіз та експериментальні дослідження, сам процес вирішення завдання полягає в тому, що об'єкти і предмети, що виступають як умови, міняють свої понятійні характеристики.

Розглядаючи особистість як відображувальну систему, О. М. Леонт'єв (1977) запропонував виходити із трьохскладної схеми, що включає середню

ланку – діяльність суб'єкта, при цьому діяльність людини і створює субстанцію її свідомості [7, с.81]. Оригінальний варіант вирішення проблеми свідомості було запропоновано В. М. Алахвердовим (2000). Для того, щоб підкреслити авторський підхід він використовує термін «психологіка». Згідно з В. М. Алахвердовим, «психологіка розглядає психіку в цілому як логічну систему і тим самим претендує на логічний опис психічної діяльності» [8, с.125]. При цьому автор має на увазі не тільки необхідність теоретичної реконструкції психіки як логічного апарату, робота якого спирається на самоочевидні основи, чуттєва до суперечностей, підкоряється правилам висновку і спрямована на доведення істинності або не істинності тих або інших, положень, але і логічну природу самих психічних явищ [8, с.125]. При здійсненні аналізу проблем свідомості не можна обійти проблему розуміння. Розуміння іманентно притаманне усім формам свідомої активності, тому опис логіки функціонування психічних механізмів розуміння – це є пояснення того, як працює механізм свідомості. У вітчизняній психології розуміння вивчається в різних контекстах. Цей термін використовують і в когнітивній психології, і в соціальній психології, і в екзистенційній психології (О. О. Бодальов, 1982; Б. М. Величковський, 1982; Г. Д. Пирьов, 1988 та ін.). Серед психологічних досліджень слід вказати на роботи В. В. Знакова, в яких розуміння розглядається не тільки в контексті пізнавальної активності суб'єкту, але і в процесі соціальної взаємодії, в ситуаціях спілкування і спільної діяльності (В. В. Знаков, 1994, 2002, 2005, 2007). В. В. Знаков вважає, що на сучасному етапі розвитку науково-психологічної думки можна казати про два головні підходи до вивчення феномену розуміння: пізнавальний і екзистенційний (В. В. Знаков, 1994). Цей автор вважає, що аналіз розуміння з точки зору психології пізнання, дає уявлення лише про окремі характеристики розуміння [8, с.130]. Тому проблему розуміння слід вирішувати з позицій психології людського буття. Вивчення конкретних ситуацій, в які включається людина в своїй життєдіяльності, передбачає досвід цілісного розуміння цих ситуацій «в екзистенційному ракурсі розгляду». При поясненні феномену розуміння В. В. Знаков виокремлює два суттєвих аспекти. По-перше, він вказує на те, що розуміючи факти, події, ситуації, ми завжди виходимо за безпосередні межі того, що розуміємо і включаємо його в який-небудь більш широкий контекст. По-друге, для того, щоб що-небудь зрозуміти, нам завжди треба співвіднести те, що розуміється з нашим уявленням про повинне, тобто з такими ціннісними представленнями усвідомлюючого суб'єкта, які представлені в соціальних, групових, моральних нормах поведінки, що ним приймаються [9].

Наведене вказує на те, що поняття «свідомість», «смысл», «розуміння» передбачають один одного і не можуть розглядатись обособно. Положення про смисловий субстрат психіки людини поділяють багато вітчизняних вчених. Про те, що всякий зовнішній, в тому числі мовний, вплив, який має значення, представлено у свідомості суб'єкта пізнання як смысл цього впливу, писав О. М. Леонтьєв, розуміючи процеси «означування смислів» і «осмислення значень» як перевод змісту свідомості із інтрапсихічної в інтерпсихічну форму і навпаки [7]. Л. С. Виготський, який розглядав внутрішній світ

людини як смислової систему, що знаходиться у динамічній рівновазі [10], вважав, що в основі теорії вищих психічних функцій повинно лежати вчення про системний і смисловий устрій свідомості людини [8, с.134]. Оригінальний погляд на феномен усвідомлення, на умови, які впливають на його механізм, «механізм прийняття рішення про усвідомлення» (або механізм прийняття рішення), було наведено А. Ю. Агафоновим (А. Ю. Агафонов, 2007) в його «Когнітивній психомеханіці свідомості...» [8]. Цей дослідник з позицій когнітивізму дає пояснення продуктів психічної активності. Використовуючи поняття логіки когнітивної діяльності, він трактує ефекти усвідомлення як результати пізнавальної діяльності [8, с.10-11]. Вище наведені теоретичні положення дозволяють сформулювати основні підвалини та логіку теоретичної моделі процесу розвитку психологічного механізму мислення особистості в творчій конструкторології.

По-перше, згідно положень культурно-історичної традиції вітчизняної психології, (Л. С. Виготський, 1996; Г. С. Костюк, 1988) дитина розвивається, виховуючись і навчаючись, засвоюючи під керівництвом дорослих зміст людської культури. При цьому вона виступає не тільки як об'єкт, але і як суб'єкт діяльності. Психічний розвиток визначається єдністю впливу зовнішніх (інтерпсихічних) та внутрішніх (інтрапсихічних) умов: зовнішні причини преломляються через внутрішні умови (А. В. Петровський, 1982) [2].

По-друге, принцип єдності свідомості і діяльності, сформульований С. Л. Рубінштейном (1999), який склав основу діяльнісного підходу в психології, стверджує єдність навчання та психічного розвитку і на цій основі, сформульований ним та розвинутий послідовниками генетичний принцип вивчення психічного розвитку (Г. С. Костюк, 1988; С. Д. Максименко, 2006), стимулює дослідження психології дітей в процесі навчання і виховання [4; 11; 12].

По-третє, результатом розвитку людини (дитини) в онтогенезі є особистість (О. М. Леонтьев, 2003), яка трактується як системна соціальна якість, якої набуває індивід у предметній діяльності та спілкуванні, що характеризує рівень і якість вияву в нього суспільних відносин [7]. Особистість має динамічну психологічну структуру (К. К. Платонов, 1986), яка складається із трьох основних компонентів: свідомість-особистість-діяльність, які утворюють певні рівні психічних новоутворень. Динамічна структура особистості нерозривно пов'язана з ієрархією її рівнів. Субординаційний вплив вищих рівнів на нижчі більше впливає на розвиток останніх, ніж їх ізольоване формування [13].

По-четверте, принцип цілісності людини, яка передзадана їй в якості певної програми життя або мети (К. Юнг, 1982), передбачає психічну цілісність, яка включає в себе різні утворення, що належать до свідомості і несвідомого, котрі виступають в якості рівноправних партнерів, які «приречені» на співіснування (конекзистенція) [14]. Принцип цілісності психічного відображається в системному поєднанні інтегративних і диференційних процесів (інтедифія), які утворюють єдину багатовимірну структуру особистості (В. Ф. Моргун, 1996, 2001) [2].

По-п'яте, принцип детермінації мислення особистості її діяльністю (С. Л. Рубінштейн, 1999), згідно якого мислення – це опосередкована внутрі-

шніми закономірностями взаємодія з об'єктом самої розумової діяльності, котра є пізнавальною. Тому мислення, – це і відображення буття, детерміноване об'єктом, і разом з тим продукт мислительної діяльності суб'єкта, який взаємодіє з реальністю, з системою суспільно виробленого знання, яке об'єктивоване в слові [4]. Розуміння і саморозуміння взаємообумовлені (В. В. Знаков, 2007). Любий акт розуміння здійснюється у двох напрямках (рефлексія, компарація) і обумовлює певну взаємодію інтерпсихічних та інтрапсихічних умов [9].

По-шосте, усвідомлення означає виключно кінцевий результат, інтегральний психічний продукт активності свідомості (А. Ю. Агафонов, 2007). Свідомість – загальне, родове поняття, під яким розуміється широкий спектр емпіричних феноменів, що відносяться до різних сфер психічного досвіду [8, с.10-11]. Мислення може визначатись як системне психічне особистісно-процесуальне багатовимірне утворення, якому притаманні усвідомлення, співвідношення та співіснування об'єктивних та суб'єктивних смислів діяльності.

По-сьоме, творчість розглядається як органічна складова цілісного психічного потенціалу суб'єкту (В. О. Моляко, 2007), є основою його конструктивної проектувальної, видозмінюючої діяльності у повсякденному житті [15], передбачає існування у особистості певної психологічної системи регулювання продуктивної діяльності, опосередкованої процесом мислення. Творчість як ситуативно-нестимульована активність, дозволяє виходити за межі встановленого масштабу (Д. Б. Богоявленська, 1999) [16].

По-восьме, творче мислення визначається як один із видів мислення, який характеризується створенням суб'єктивно нового продукту і новоутвореннями в ході самої пізнавальної діяльності (В. В. Петухов, 1987). Ці новоутворення стосуються мотивації, цілей, оцінок і смислів, а саме творче мислення має особистісний і процесуальний аспекти (В. В. Петухов, 1987; В. В. Рибалка, 1996) [2]. Пошук вирішення творчого завдання розглядається як саморух думки людини по ієрархічно підпорядкованих рівнях пізнавальної діяльності (І. М. Семенов, 1992) і, таким чином, творче мислення може визначатись як системне особистісно-процесуальне багатовимірне психічне утворення [2].

По-дев'яте, за теорією діяльнісного опосередкування міжособистісних відношень (А. В. Петровський, 1982), згідно з якою розвиток особистості представляє процес і результат входження людини в нове соціокультурне середовище, творче мислення особистості може бути розвинуте шляхом моделювання міжособистісних взаємодій у середовищі певного предметного змісту за допомогою механізмів усвідомлення, співвідношення та співіснування об'єктивних та суб'єктивних смислів (умов) діяльності. Таким середовищем може бути рольова гра певного профілю, котра, маючи поліструктурний характер (В. Г. Семенов, 1984; Г. П. Щедровицький, 1975), моделює ситуацію усвідомленого управління (фасилітація) процесом особистісних змін (П. В. Лушин, 2002) [17–19].

Таким чином, застосування системно-структурного підходу дозволяє визначати мислення як багатовимірне системне особистісно-процесуальне психічне утворення, якому притаманні усвідомлення (рефлексія)

(С. Л. Рубінштейн, І. М. Семенов), співвідношення (компарація) (Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн) та співіснування (конекзистенція) (Д. Б. Богоявленська, В. В. Знаков, К. Юнг) об'єктивних та суб'єктивних смислів діяльності як екстраполяції відповідно інтерпсихічних та інтрапсихічних умов його розвитку. Схематично особистісно-процесуальна модель мислення наведена на рис. 1.1.

Відповідність змістовних характеристик компонентів структур особистості і мислення			
	Структура особистості		
Атрибутивна відповідність компонентів структури особистості і структури мислення	Особистість	Свідомість	Діяльність
	Структура мислення		
	Особистісний (аксіологічний) аспект	Процесуальний (когнітивний) аспект	Системно-інтегративний (діяльнісний) аспект
Функції мислення стосовно інтерпсихічних і інтрапсихічних умов діяльності	Змістовні характеристики складових аспектів мислення		
	Співвіднесення – Компарація	Усвідомлення – Рефлексія	Співіснування – Конекзистенція

Рис. 1.1 Особистісно-процесуальна модель мислення

Пояснюючи модель, що наведена на рис. 1.1, слід вказати наступне. Використовуючи принцип єдності особистості, свідомості і діяльності (К. К. Платонов, 1986), нами мислення розглядається як система взаємодії і інтегративного співіснування трьох підсистем: особистості, діяльності і свідомості. Така комплексність мислення як психологічного явища зустрічається в працях К. Юнга (1952) (психічна цілісність забезпечується потрійністю взаємоіснування свідомого, несвідомого і душі), Л. С. Виготського (1967, 1987) (взаємовпливовість і взаємовідносність зовнішніх і внутрішніх умов формування психічного).

Про взаємосплетеність всіх трьох сторін відображення (суб'єкт відображення – відображувальна система – об'єкт відображення) вказував С. Л. Рубінштейн (1958, 1999). Згідно його визначення мислення, при поясненні любых психічних явищ особистість виступає як воєдино пов'язана сукупність внутрішніх умов, через які преломляються всі зовнішні впливи. Дж. Гілфорд (1950, 1967) інтелект представляє як багатовимірне явище, певну складну якість, яку можна оцінювати за трьома вимірами – за змістом, характером і продуктом. Враховуючи особистісно-процесуальну характеристику мислення як психічної активності, мислення визначається як неоднорідна, багаторівнева, складноорганізована психічна система (особистісний аспект – О.К.), що характеризується рефлексією (процесуальний аспект – О.К.) та творчою активністю (особистісно-процесуальний аспект – О.К.) .

Застосовуючи значення результативності мислення в його продуктивності, слід зауважити, що це не абсолютна ознака творчого мислення як умови ефективності творчої конструкторії. Слід додати до його характеристики суто мисленнєвих ознак процесу продуктивної мислєдіяльності результати оцінки його суб'єктного розвитку, Таким чином, розрізняючи поняття

«продуктивне мислення» і «творче мислення», останнє ми визначаємо як психологічну характеристику особистості, при цьому воно є особистісною якістю, яка відрізняє неповторну індивідуальність від іншої. За І. М. Семеновим (1992), творчий процес розглядається як неоднорідна, гетерогенна, складноорганізована, багаторівнева мисленнєва система (особистісний аспект – прим. О.К.) з рефлексією (процесуальний аспект– прим. О. К.). За Д. Б. Богоявленською (1981, 1983), творча діяльність має двошаркову структуру. Перша верства – задана діяльність, обумовлена зовнішніми умовами діяльності, друга верства обумовлена виявленням прихованих закономірностей, а також почуттям незадоволеності результатом власної праці (внутрішні умови – О. К.).

Творче мислення характеризується в цілому інваріативним співвіднесенням рівневих компонентів його структури і збалансованістю їх взаємодії в різних режимах і етапах творчого процесу. Саме таке структурно-інтегративне поєднання системних компонентів (свідомість, особистість, діяльність) в характеристиці творчого мислення використовується нами в поясненні процесу творчої конструкторології.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Атрибутивна трітійність мислення при вирішенні інтелектуального конфлікту дозволяє сформулювати психологічний механізм мислення як поліструктурну взаємодію інтерпсихічних та інтрапсихічних умов діяльності. Ця взаємодія відображається в особливостях процесів рефлексії, компарації, конекзистенції як функцій мислення з вирішення певних суперечностей: суперечність проблемної ситуації, що є змістом рефлексії, суперечність ціннісного визначення в діяльності особистості, що є змістом компарації, суперечність активного одночасного усвідомленого співвіднесенного співіснування об'єкта мислення з різними смислами і умовами діяльності, що є змістом конекзистенції. Різні площинні рівні взаємодії інтерпсихічних та інтрапсихічних умов продуктивної мислєдіяльності знаходять своє відображення в психологічній структурі мислення. Вона дозволяє вирішувати протиріччя, яке існує в проблемній ситуації як співвіднесення і співіснування інтерпсихічних і інтрапсихічних умов мислєдіяльності.

Подальше експериментальне дослідження взаємозалежності певних компонентів структури психологічного механізму мислення особистості, дозволить прослідкувати більш глибоко їх взаємодію з метою оптимізації розвитку здібностей у творчій конструкторології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Современный психологический словарь / под ред. Б.Г. Мещерякова, В.П. Зинченко. – СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2007. – 490 с.
2. Куц О. С. Психологічні умови розвитку творчого мислення старшокласників засобами рольових ігор : Дис... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Олександр Сергійович Куц; Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2011. – 411 с.
3. Психологія : підручник для пед. вузів / за ред. Г.С. Костюк – Вид. 3-є, доп. – К.: Рад. школа, 1968. – 572 с.

4. Рубинштейн С. Л. Самосознание личности и ее жизненный путь / Сергей Леонидович Рубинштейн // Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 1999. – 720 с.
5. Абульханова-Славская К. А. Жизненные перспективы личности / Ксения Александровна Абульханова-Славская; АН СССР, Ин-т психологии; отв. ред. Шорохова Е.В. // Психология личности и образ жизни: [сборник статей]. – М.: Наука, 1987. – 219, [1] с. – С. 137-145.
6. Брушлинский А. В. Мышление и прогнозирование (Логикопсихологический анализ) / Андрей Владимирович Брушлинский. – М.: Мысль, 1979. – 230 с.
7. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / Алексей Николаевич Леонтьев. – Изд-е 2-е. – М.: Политиздат, 1977. – 304 с.
8. Агафонов А. Ю. Когнитивная психомеханика сознания, или как сознание неосознанно принимает решение об осознании. / Андрей Юрьевич Агафонов. – Изд. 2-е, доп. – Самара: ИД «Бахрах-М», 2007. – 336 с.
9. Знаков В. В. Понимание в мышлении, общении, человеческом бытии / Виктор Владимирович Знаков. – М.: ИП РАН, 2007. – 479 с.
10. Выготский Л. С. Мышление и речь / Лев Семенович Выготский. – М.: «Лабиринт», 1996. – 416с.
11. Костюк Г. С. Избранные психологические труды / Григорий Силович Костюк; под ред. Л. Н. Прокопиенко – М.: Педагогика, 1988. – 301 с.
12. Максименко С. Д. Генезис существования личности : [монография] / Сергей Дмитриевич Максименко. – К.: “КММ”, 2006. – 240 с.
13. Платонов К. К. Структура и развитие личности / Константин Константинович Платонов; ИП АПН СССР. – М.: Наука, 1986. – 254 с.
14. Юнг К. Г. Психологические типы // Психология индивидуальных различий. Тексты / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. – М.: МГУ, 1982. – С. 199-218.
15. Моляко В. А. Творческая конструкторология (пролегомены) / Валентин Алексеевич Моляко. – К.: «Освита Украины», 2007. – 388 с.
16. Богдавленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества / Дина Борисовна Богдавленская; отв. ред. Б. М. Кедров. – Ростов н/Д: Изд-во Рост. ун-та, 1983. – 173 с.
17. Семенов В. Г. Динамическая классификационная модель игр / Виктор Григорьевич Семенов. – К.: Минвуз УССР, 1984. – 198 с.
18. Лушин П. В. Психология личностного изменения / Павел Владимирович Лушин. – Кировоград: «Имэкс ЛТД», 2002. – 360 с.
19. Щедровицкий Г. П. Избранные труды / Георгий Петрович Щедровицкий. — М.: Школа культурной политики, 1995. – 800 с.

Куц А. С. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА МЫШЛЕНИЯ И УСЛОВИЙ ЕГО РАЗВИТИЯ В ТВОРЧЕСКОЙ КОНСТРУКТОЛОГИИ

Теоретическая статья, посвященная анализу особенностей психологического механизма мышления личности, приводится модель структуры мышления, которое является многомерным системным личностно-процессуальным психическим образованием. В статье рассматриваются особенности сочетания процессов познания и деятельности в едином психологическом механизме мышления и построена его структура как взаимодействие внешних (интерпсихических) и внутренних (интрапсихических) условий деятельности личности.

Ключевые слова: *интерпсихические и интрапсихические условия, творческое мышление, динамическая психологическая структура, иерархия психических новообразований, компарация, конэкзистенция, личностно-процессуальная модель мышления.*

Kushch A. THE CONCEPTUAL BASIS OF THE STUDY OF THE PSYCHOLOGICAL MECHANISM OF THINKING AND GROWING CONDITIONS IN THE CREATIVE DESIGN

Theoretical article on the analysis of the features of the psychological mechanism of thinking personality structure is a model of thinking, which is a multi-dimensional system of personality procedure mental education. The article discusses the features of a combination of cognitive processes and activities in a single psychological mechanism of thought and built its structure as the interaction of external (interpsychic) and internal (intrapsychic) the conditions of the individual.

Keywords: *interaction of external (inter-) and internal (intrapsychic) the conditions, creative thinking, dynamic psychological structure, the hierarchy of mental structures, comparator, coexistent, personal and procedural model of thinking.*

УДК 159.9

Н. М. Латуш (м. Київ)

**АКТИВІЗАЦІЯ КОНСТРУКТИВНОГО МИСЛЕННЯ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

У статті викладено зміст, структуру розроблених методичних засобів активізації конструктивного мислення молодших школярів «Творче конструювання», в основу яких покладено навчання молодших школярів мисленнєвими стратегіями аналогізування, комбінування та реконструювання.

Ключові слова: *конструктивне мислення, молодший шкільний вік, стратегіальні мисленнєві тенденції, аналогізування, комбінування, реконструювання.*

Постановка проблеми. Психологічні проблеми розвитку мислення протягом тривалого часу активно досліджувалися радянськими і пострадянськими представниками вітчизняної психологічної науки (Б. Г. Ананьєв, Л. І. Божович, Л. С. Виготський, П. Я. Гальперін, В. В. Давидов, Д. Б. Ельконін, Г. С. Костюк, О. М. Леонтьєв, А. Р. Лурія, В. О. Моляко, С. Л. Рубінштейн, О. В. Скрипченко та ін.). В контексті досліджень творчого мислення актуальним є вивчення особливостей конструктивного мислення та розробка психологічних засобів його оптимізації. В процесі розв'язування творчих задач на конструювання реалізується можливість всебічного розвитку особистості, актуалізація її творчого потенціалу, формуються психологічні і практичні навички творчої діяльності, закладається основа для підготовки учнів до майбутньої професійної діяльності.

Метою даної статті є представлення розроблених нами методичних засобів стимуляції конструктивного мислення учнів молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. В психологічних дослідженнях (Г. С. Альтшуллер [1], І. М. Біла [2], С. М. Василейський [3], Л. Г. Вержиковська [4], Т. В. Кудрявцев [7], Б. Ф. Ломов [8], Є. О. Мілерян [9], В. О. Моляко [10], М. Л. Смульсон [11], Т. М. Третяк [13], ін.) висвітлено теоретико-методологічні основи конструктивної діяльності, розроблено різні шляхи та методи цілеспрямованого впливу на активізацію творчого конструювання.

В концепції розвитку творчої особистості та реалізації її творчого потенціалу, розробленої В.О. Моляко, вчений зазначає, що важливим засобом